

- 26 -

5. הירטה, שבחן עבדו 3 מומחים מלפני המלחמה יחד עם חבר תלמידים (חניכי
 בהי-ספר מקצועי ומסגריה, שהעסיקה 3 מומחים מלפני המלחמה - תחבוב-תחבוב-תחבוב
 תחבוב-תחבוב עם 16 שוליות. למנהל הסניף נתמנה המהנדס פרוינד. לסניף
 החדש הופנו עבודות - יצוא, בעיקר הזמנות לכלי-סנדלריות ולחלקים קטנים של
 מכונות. בנובמבר 1941 נעשה מפעל זה, על פי פקודה זקן-מועצה-היהודים,
 בלתי-חלוי במחלקת המהכה שכרוזב זגירסקה 56, וקבל את השם
 מחלקת-המהכה ב"פ. למנהל המפעל העצמאי נתמנה המהנדס נוסבוים. עם עמידה
 ברשות עצמו של המפעל, נשלחו אליו בפברואר 1942, 150 איש ממחלקת-המהכה ב'
 בתנאי, כי מעכשו יבצעו כל עבודות המהכה בתחום זרכיו של הגיסו במחלקת-
 המהכה ב' ואלו עבודות יצוא תבצע מחלקת - המהכה א'. באותו פרק זמן בערך
 נשלחו מהמחלקה של החרים ישנים - (*Altmaterialien*) הקבוצות
 שהועברו מ'כוסלובקיה, והפקידן "עבודות נפתוח אומנותיות" *Kunstschmiede*
 (*arbeiten*) באותו מועד חל גם מינויו של המהנדס פרוינד כש"הל שני, על-
 ידי המהנדס נוסבוים. מהעבודות החשובות ביותר, שבוצעו כתקופה זו, יש
 לציון אח בבנין בית - המכונות בנגרייה החדשה, כרוזב פוצקה 9. מחלקי מכונות
 ישנים, שנמצאו בג'טו, ומגרוסאות-ברזל, הורכבו מכונות חדישות ביותר לעיבוד-
 עץ, כגון טבורי-סרס, מקצרות, מפעלות וכיוצא באלה. הודות למחלקת-המהכה
 בוצע בג'טו מיכונם של מפעלי החייטות והסנדלרות והדבר הגדיל פי כמה את החו-
 צרת. כמו כן נעשו בקביעות היקונים קטנים מכל הסוגים של מכונות ^{וכן} עבודות
 מסגרות עבור כל המפעלים שבג'טו. לציון מיוחד ראוי גם ~~ה~~ מכונה בשביל
 מפעל הנוצות והמוך. לשם הרכבתה ~~היא~~ מכונה זו נסעו מומחים ^{המחנה} במצוותם
 של השלטונות הגרמנים, לדור-ברובק.

(כיוני 1942 בחבר, כי לאור ההזמנה הרבות אי-אפשר להמשיך בחלוקה

העבודה ^{לפי סיומה} ~~העבודה~~ בנובמבר 1941 ולפיכך הוסיפו ^{למחלקה} ~~למחלקה~~ מחוץ לעבודה

הגיסו, גם עבודה יצוא. בתקופה זו חלה אחד המנהלים, המהרס פרוינד,

^(המנהל) ~~המנהל~~ נחטפה למנהל שלישי, ~~למנהל~~ לעבודה המעניינת ביותר, שבוצעו

באותה תקופה, שייכת ההזמנה העניקה של בית-הקרום ככמנין ליוסף מחסי-סריגה

מכל הסוגים. לפני המלחמה היו בוחרים לעבודה זו מומחים מיוחדים מביין

המבוגרים, כגיסו ביצעו עבודה זו ילדים בגיל 10-17 שנה. ^{הוא} ~~הוא~~ זק התפתח

במידה כזאת, עד שהועבר ^{אוגוסט} 1940 למחלקת הזרם החלש (SCHWACHSTROM)

כיחידה ~~ששמה~~ אדמיניסטרטיבית מיוחדת ובעלת מחסן עצמאי. מאורע זה ^{הוא} ~~הוא~~

הנחשלה ~~ששמה~~ השלטונות הזמנה ענקית ^{לביד} ~~לביד~~ מקדרים Reinigungsbohren

לשם ביצועה של עבודה זו אירגן המפעל, מחוסר גברים, קבוצה של 200 נשים.

ההזמנות של מקדרים הולכות ורבות. נעשו גם במיזמות ראשונים להקנים נשים ^א

לעבודה ^א ~~א~~ מכונות, אבל ~~במבצע~~ התוצאות ^א היו משביעות רצון. בסוף 1943 מקבל

המפעל הזמנה ^{במחיר} ~~במחיר~~ מבני של חלקי מטוסים. ^{הוא} ~~הוא~~ ההזמנות הללו ^{הוא} ~~הוא~~

במידה כזו, שנשלח מוסחה גרמני מיוחד לשם פיקוח. בנובמבר של אותה שנה חלו

שינויים בהנהלה ^{הוא} ~~הוא~~ המנהלים של המפעל נחטמו מהמנדטים פפר, סיפר, ^{הוא} ~~הוא~~

סלי נר וגרינברג. במשך כל שנת 1943, לרגל הריסת ^{הוא} ~~הוא~~ חלק מהגיסו, הועברו

בהדרגה מחלקותיו של המפעל מרחוב סטוגובה, ^{הוא} ~~הוא~~ לרחוב זגירסקה 56.

כ-בנימין הוקם, עם גידולו של המפעל, אולם מכונות חדש, סאליו הוכאו מכונות

מיוחדות ^{הוא} ~~הוא~~ מהרייך היטלר.

[Handwritten notes and scribbles at the bottom of the page, including dates like 1940, 1941, 1942, and names like 'הוא', 'היא', 'הוא', 'היא']

כ-1.1.1944 עברו במפעל 940 איש. שיטת העבודה איתה לחלקה שיטת טרס ובחלקה אינדיבידואלית, ^{מכאן} לפני סגירת המפעל ההזמנות. כ-1941 סולס שכר-עבודה בשיעור של כ-600 מרק לחודש, ^{ואילו} בינואר 1944 - 20,000 מרק.

MIESZKANIE LUKSUSOWE - דירות לוקסוס

מונה, סנקציה על ידי המחלקה למס-דירות (Wydział Kamorniano-Podatkowy).

דירה, שנמצא בה מיתקן גאז פעיל, או בית-שימוש ^א עד לראשית שנת 1942

נגבה שכר-דירה ^{אנטיצפ} ~~בשיעור~~ ^{בשיעור} ~~בשיעור~~ ^{בשיעור} בכל הדירות, שבהן מחלקת קבלת 4% מהנסגרת הכללית של כתיבות. התגוררו משפחות ~~בשיעור~~ ^{בשיעור} כמוסדורחיו של זקן-מועצה-היהודים, החל מהמועד הזה

נגבה מדירות לוקסוס שכר-דירה כגובה של 150% משכר-הדירה שלפני המלחמה ^{(יסוד}

החשוב: ^ל זהובים = מרק אחד), או לפי סנקציה על-ידי הפרכה כגיסו. מספר

דירות הלוקסוס היה בשנת 1942 כ-250 בערך. בשנים הבאות גדל המספר אך במעט.

ב. (ס)

Mitarbeiter-Verzeichnis (der Enzyklopädie) - רשימת המשתתפים (של האנציקלופדיה)

השם	הסיומן
כריסטיאן מיאל	י.ב.
נפתלין הנריק	ה.נ.
נובק מ.	ב/סא
אוסטרוכסקי כרנרד	ב. או.
רוזנפלד דיר אוסקר	או. ר.
זינגר דיר ~~בפאפא~~ אוסקר	או.ס.
ורטהימר דיר פטר	פ.ו.ו.
גולדברג גולד	ג.

- 29 -

מא

מ

מ

Muschelfleisch

בשר - שבלולים

בשר שימורים של שבלולים-ים, שחלק תחילה על פי חלוטים, ולקמים ניתן

פעמים אחדות כמנה רגילה, תחילה נחבל בחשדנות. לימים נתחבק על הציבור

כחוספת רצויה ~~לקצוב הודו~~ ^{למפוח הקלח} ~~ל~~ קגיסו. המנות המעטות שחולקו בשנת 1946

היו כגבולות כין 100 ל-200 גרם לאיש הזכאי לקבל מנה.

פ.ו. (ג)

~~המנה "אופיקה"~~ ^{המנה "אופיקה"} ~~אופיקה~~ - "אופיקה" ^{אופיקה}

שם בגור של המחלקה לעזרה סוציאלית ~~של~~ הקהילה היהודית. מחלקה כזאת

היתה קיימת על-ידי הקהילה היהודית בלודז' גם לפני המלחמה, ולה הוקדשו ~~מטות~~

כספים

גם נכרים נתקציבו ~~ל~~ הקהילה. בזמן המלחמה, כשעה שהאוכלוסיה היהודית

הורחה מכל עמדותיה בכלכליות והחברתיות, נאלצה המחלקה לעזרה סוציאלית להת-

לחץ בחרבה ולהקיף בפעולתה את כל הסתחים של החיים היהודיים, ~~עכמיוחד~~

~~העזרה~~ ^{העזרה} שהקהילה הוכרחה לקבל על עצמה אה פעולותיהן של כל החברות ^{השונות}

היהודיות.

2 - כ-15 באוקטובר 1939, יום לאחר מינויו של ~~מנהל~~ לזקן-היהודים

בלודז', ניגש ~~ל~~ לארגן מחדש את המחלקה. ~~במסגרת~~ ~~החברות~~ ~~השונות~~

~~ל~~ ^ל ~~מנהל~~ ^{מנהל} ~~בה~~ ^{בה} - ~~כמו~~ ^{כמו} ~~במ~~ ^{במ} ~~אמנת~~ ^{אמנת} הקהילה -
אחת מאורעות המלחמה, הוחרו ובוהרו. כראש המחלקה העמיד רומקובסקי את טמואל

לנהיג כימום אחר נאכה בניו.

פויסט, עסקן לודז'אני. פעולותיה של "עזרה" הצומצמו תחילה בהגפת עזרה

רפ"מיה ללא-השלום ^{ממל} המיכ"מ ^{ממל} בעקרים החופים. אולם המאורעות והמבט המיוחד
 של האוכלוסייה היהודית שהלך ורע מרגע לרגע, אילצו את המחלקה לעזרה סוציאלית
 ליה, שעבודה בלא תקציב ובלא אמצעים חמורים כלשהם, לשפל גם בעניינים, שלא
 העסיקו לגמרי את הקהילה ^{של} המחלקה ^{של} המלחמה. כך, למשל נאלצה המחלקה
 לעזרה סוציאלית לקבל על עצמה את החזקתן של נסי חילים מגויסים, של ביה-
 נכים, מטבחים וזולים ועוד מוסדות ממין זה, שעד למלחמה התנהלו על חשבון העיר
 ויה, או על ידו ^{מ'ס'ר} ציבוריים וכיוצא באלה.

העוני הגדול, שהלך והשתלט עליהם היהודי, הכריח את המחלקה לעזרה
 של החברה "תומכי-אורחים", ברחוב זכודניה 26 ^{של} החברה "בית-לחם" כרחוב

סולנה 14, והם התנהלו על השכונה. בזמן יותר מאוחר, עם ^{פולני ריאליזם} ^{החברים של אגרי-הסדה}
~~החברים של אגרי-הסדה~~ ^{אלה לא} ^{האני-} של פלוטים, החטרים אמצעי מחיה, כחה המחלקה

מטבחים מיוחדים לנערכים אלה. וכך נפתחו מטבחים ברחובות זקונטנה, פיוטרקוב-

סקה, פילסודסקי, נובומיסקי ואחרים. "אפיעק" השחלה כסוכן להמיג אפסרויות

הגירה, הן עבור יהודים, שברחו מלודז' והן עבור קבוצות גדולות יותר, אלה ^{מ'ס'ר}

"מהגרים הפסיים", שנמלטו על חשבון הקהילה במחצית הראשונה של דצמבר 1939.

(כל אחד מהמהגרים החפשיים קיבל מקום ברכבת ו-50 זהובים במזומנים).

27 בינואר 1940, לאחר שמנהל המחלקה ^{לנין} ~~לנין~~ סוציאליה ^ש ~~ש~~ פאריסט, עזב את

לונדון במסרה הנהלה המחלקה לנשיאות בת 3 אנשים : קרסוצקי, פרידריך ובירנש-

טוק. במאוס 1940 עוברת המחלקה לשטח הגיטו ומקבלת את הבכירין הער והמזוהם

ברחוב מלינרסקה 32. בתקופה זו, כאשר ^{בנין} כל האוכלוסייה היהודית ~~היהודית~~

נמצאה כבר בשטח הגיטו ולא יכלה להנות ~~ממטבחים~~ ^{ממטבחים} הנ"ל, מחוץ לגיטו ^{המלוכה}

ובא-ר ^{המלוכה} הנצרכים גדול ^{מיום} ליום, לא יכלה המחלקה לפתח את הפע-

לות הדרושה מסיבת הרוחק ואי-ההתאמה של המקום.

המחלקה לעזרה סוציאלית עוברת אחר כך לדירה ברחוב קראניצקה מס' 3

ושם ניתן לה להתפתח ~~פולפועול~~ ^{פולפועול} בצורה, שהגיטו קרווה לה.

הפעולות העיקריות, מביצעה המחלקה בססת הגיטו, היו תמיכות בכסף

מזומן ותמיכות בצרכי-מזון. בסוף אפריל נפתח על ^אשבון המחלקה מטבח עממי

ברחוב זגירסקה 26.

~~המלוכה~~ ^{המלוכה} ה"אפליקע" היתה מחולקת לכתובות: ^{לנין} ~~לנין~~, סנקרא ~~סנקרא~~ "פחוח"

והק ^א את הציבור הרחב, ^{לנין} "סגור", ^{לנין} "סילי" ~~לנין~~ במסודות, כגון מעונות-

ילדים, בתי-יחומים ונכים, מעונות למחוטרי ^{לנין} ~~לנין~~, ^{לנין} ~~לנין~~ חולים וכדומה.

כעבור ^{לנין} ~~לנין~~ "עזרה" היתה ידועה מאוד בגיטו, מאחר ^{לנין} ~~לנין~~ מ-50 אהוז

מאוכלוסיית ^{לנין} ~~לנין~~ הגיטו נזקקו לה, ^{לנין} ~~לנין~~ פרסומה ^{לנין} ~~לנין~~ שילי יותר מאשר חירובי. היא

לא יראה אפילו באחרז קטן אח התקורח שתקנה כה אאוכלוסיית הגיטו,

ההחלטה לא עמדה על זרמה ~~שהיא~~ ^{החלטת} החפזיה ולא גילתה, אך במידה זעומה,

~~הגם לעניני הירודות~~ ^{הוא איננו מלמדת עליו} ~~לא יופלא~~ ^{עזרה} עשה רושם של סירה ללא משוטים.

כל פקיד היה מסדר עניינים על געת עצמו ולפי שיקול דעתו בלבד. ~~על~~

כזה מוכרח היה להביא לידי שיטה של שוחד ופרוסקציה, אשר פסלה סם במידה

רבה כל-כך, שהנשיא נאלץ בסוף ספטמבר להפסיק את פעולותיה של המחלקה: ב-3

באוקטובר 1940 נחתמה לגטו ועל חורבותיה נבנתה כעתיד מחלקה ~~המסמכת~~ ^{המסמכת} ה-3.

(באה 10)

י. ז. (י.י.)

א פ ו ר פ ו ס - Opiekun

למלה אפורופוס יש משמעות כפולה. אפורופוס במפעל ~~עבודה~~ ^{מזיין} מורה

שנסלח ע"י הוועדה לפדרוקטיביזציה (Unschlichtung-Kommission) 1948

בכדי להסגיה על הנוער ~~במפעל~~ ^{המזיין} ~~הוא~~ אך שם זה מזיין גם מחנך של ילד שנת

יותם, או סחוריו ~~הוא~~ ^{הוא} שנתמנה על-ידי מחלקה האפורופוסת והוא ממלא

חובות ~~הוא~~ ^{הוא} לגבי הילד שאימצהו.

י.נ. (2)

Ohrarke getto - ג י ס ו פ ת ו ח

שכונה יהודית, שגרו בה אך ורק יהודים, והם נכללו ^{לשם} ~~לחברות~~ בחתומה ללא

לל הגבלות. היא לא הייתה נבדלת מיתר חלקי העיר, גרמנים ופולנים רשאים היו

להיכנס לתוכה בלי הגבלות. יהודים, שרצו לעזוב את הגיטו הפתוח, נזקקו

לרשימות מיוחדים, שהוצאו על ידי השלטונות המקומיים. גיטאות פתוחים כאלה נקראו

היו קיימים כמעט בכל הערים של חבל הוורטה (Wartheland) כשנים

1940 - 1942, ורק מעטים מהם נסגרו לפני (היסול) והעברתם ^ל האוכלוסייה

היהודית בלודז'. גיטאות מסוג זה היו שכונות-מגורים של היהודים, ^{למשל} ~~ב~~

למגע עם יתר האוכלוסייה, היו ~~מיוזמים~~ ^{מאורגנים} מבחינת אספקת המזון, ~~מאורגנים~~

האספקת המזון הדלות של השלטונות. גם הגיטו בלודז' היה פתוח עד ליום ~~הזה~~

30.4. 1940

י.א.ו. (פ)

Paczkarnia - ח ב י ל ו ת

מחסן וגם סידור משלוח של חבילות-הדואר, שהיו מגיעות לגיטו כשנים

1940-1941. Poczta פרטים ראה

י.א.ו. (פ)

"Pe kaddosch" - פ ה ק ד ו ש

אגודה דתית, שנוסדה בגיטו במחשית הסתה של 1940, ואשר קיבלה על עצמה

לשמור על יהודי הגיטו מאכילת מאכלים אסורים. אגודה זו עבדה לא בצורה

פסיבית בלבד, אלא גם בצורה אקטיבית: הייתה מעמידה את חבריה לפני אשליזים, ב

מקום שהיו מנהלים תעמולה בין הצרכנים, מסיפים דברי-מוסר ולא ~~ל~~ ^ל להם

לקנות בשר-טריף, או כבלה. הם לא הסתפקו בדברי שידול והעמולה גרורה,

אלא ניהלו מלחמה מוסרית חריפה נגד האוכלים בכחיהם מאכלים אסורים: לא

הניחו להם להיכנס למניין, לא קראו אותם לעלות לחורה, ועל אחת כמה וכמה של

שלא נחכו להם ~~לשתתף באוכל~~ ^{לעזוב את המנהג} "החורג" וכדומה. אגודה זו יצאה מההכנה כי

"פה, המשוקץ והמתועב כנבילות וטריפות רח'ל, אסור לו להחפיל ומכש'כ

להיות שלוחא דצבורא" (קטע מתוך כרוז שהודבק על-ידם במניינים ערב ראש-

השנה 1941).

(ר' מנחם מנדל זצ"ל, ר' אברהם אוריין)

מנהגי האגודה הנ"ל היו מורה-ההוראה מלוטומירסק, ~~ר' אליעזר גפססט.~~

אולם מסתבר שהתיים היו חזקים יותר מהחפיקידים שהעמידה לפניה האגודה

הנ"ל ולאחר "מלחמה בטחנות-רוח", שנמשכה שנה בערך, נפסק קיומה של האגודה

במהצית השכיחה של שנת 1941.

י. ב. א. (יי)

פלגרה - Pelagra

אוויטסינוזה B2, שהופיעה בגיטו (בדרך-כלל, בצירוף הופעות של חולשה

כללית), התפשטה במיוחד בקיץ 1942 וגרמה למקרי-מוות. לפי דעתם של רופאים

אחדים שקברו בגיטו, נגרמה פלגרה בגיטו לא חמיד מפאת חוסר הוויטמין B2,

אלא לעתים קרובות מהוך חוסר חלבונים כאלה כמזונה של אוכלסייה הגיטו, אשר

הטעתם כגוף נעשה בהשפעת הוויטמין הזה.

ב. פ.

Philatelistische Abteilung
der Bank

המחלקה הפילאטליסטית של הבנק

סניף ממחלקת הקניות (ראה Einkaufsstelle), שמטרתו הייתה לקנות עבור

אח החתומה. פעם שנייה הותקנה חותמה מיוחדת ליום הולדתו של זקן-היהודים

ב-17.3.1944. כחותמה זו השתמשו פעם אחת, היינו נאותו יום בלבד. ^{מסמך}

מכתבי-תודה של ^{המטה} על הברכות, שנשלחו ^{אלו} ליום ההולדה, ^{מאת} ~~המטה~~

(ראה גם Post).

(ג)

פרוסקיה - Protekcja

היכרות בגיטו, המאפשרת השגת ^{אל} דברים רגילים בדרך מקוצרת (כגון

סוכה עניינים מחוץ לחצר), או אפילו ^{אלו} יחדונו. בגיטו מנצלים היכרות כזו על כל

צעד ושעל וככל עניין. בשטח הזמן היא נעשית ליסוד הקיום בגיטו. טובות,

נעשו מחוץ היכרות כזאת, נחייח להן ^{אלו} אופי ^{אלו} פעולות-~~מחשבות~~, המחייבות

השבת - גמול. (ראה Czapka za kapelusz).

ב. (פ)

קופסא - Puschke

מלה כיידיש, שנגזרה ממלאכית, והוראתה קופסה, חיבה קטנה. בגיטו סימנה

המלה "פוסקה" בשר-קופסאות, ^{אלו} קופסה של בשר-שימורים. כוסף

על הבשר הטרי היחה מחלקת-האספקה בגיטו מקבלת בגיטו ^{אלו} "לסונג" גם בשר קופסאות

^{היה קלוק} שהיה מתחלק לאוכלוסייה הגיטו. הדבר ^{אלו} על-פי-דרכו בזמנים של דוחק

כללי במזון. כרגיל הולקה מחביה הקופסה לגולגולתה. היו מקבלים 0,42 ק"ג

גיטו: בקופסה ~~הגו~~ 84 ק"ג גיטו, או ק"ג אחד ברוטו. לעתים קרובות הולק

בשר בקופסאות לבעלי חלוסים. הבדילו בין קופסאות ^R - בשר נקר (Rindfleisch)

ובין קופסאות ^S - בשר חזיר (Schweinefleisch) ואחרות. בכל המקרים ^{האלו}

מדובר על בשר-שימורים ^{אלו} גרוע. במארס 1944 נמצאו בגיטו למעלה מ-200.000

קופסאות, שנאכלו לאט-לאט עד סוף מאי. חלק מהקופסאות הגיע למסחר-סחרים,

או לשוק השחור. המחיר עלה באופן מקביל למחירי הלחם עד ל-1000 מרק עבור

קופסה P, ~~מספר מסוים~~ למחיר) כיכר-לחם. קופסה S נכרכה ב-25% יותר,

בגלל השומן שהכילה. מכל מקום נחסכו תמיד קופסאות הבשר במיצרן של מותרות,

ככל ~~המחיר עלה~~ מחיר הלחם ~~היה~~ ^{למשל} ~~היה~~ ^{היה} כמספרו ~~היה~~ ^{היה} כמספרו לכל מצרכי

לכל מזון אחרים.

בקופסאות הסתמסו לעתים קרובות במסך-כית ^{מכ} לככלים, לפי מחסרו כלי חרסיה

וזכוכית. במשפחות רבות הסתמסו בקופסאות הירקות ~~למטעם~~ לנשיעת פרחים *

וירקות והן קיטטו ככל מקום אח אדני החלונות. על ידי זה נתקבל רושם של

קורת-רוח ונחת, אף על פי שמאחורי החלונות שררו עוניק רעב ומחלות - מוות.

א.ר. (ג)

רדוגושץ' - Radogoszcz

שם מקובל למחנה-מעצר Anhaltelager, אח'כ מחנה-איסוף Sammelager

וגם בית-כלא של הסטטרה Polizeigefängnis כרדוגושץ', על-ידי לודז'. המחנה

נמצא תחילה במלכנכה של גלזר (ראה) ואח-כך הועבר לבית-החרושת של אבה (ראה)

~~המחנה~~ הוקם ב-7.11.1939, כאשר התחילו מאסרים המוניים של האינסטליגנציה

הפולנית והיהודית (הגל הראשון של מאסרים לפני ה-11.11). מהאוכלוסיה

היהודית נאסרה אז כמעט כל המועצה הראשונה (ראה Beirat) של הקהילה

וגם עסקני ציבור רבים ועתונאים. מייד עם הקמת המחנה, יזם הנשיא רומקוב-

- 38 -

סקי פעולה ~~לעצ~~ ^{אגו 21/348} על ידי אספקה קבועה של לחם והרופות. כמקשר בין
הקהילה ^{12/} וראש-המטה ^{8%} לוסירוס ^{Lutherot} (ראה), אשר תחת פיקודו נמצא המחנה,

~~המפקדה של המחנה~~, הוזמן במיוחד עורך-דין ^ה. נפתחין. בפברואר 1940

בא במקומו ^N. וולפוביץ. בו בזמן נוסד גם וועד-סיוע פולני לאסירים ברוד-

גושץ'. לוועד נכנס בין השאר עורך-דין ^ה פבלובסקי, ששהה במיוחד מהמחנה

וגם ה' בירדמן. מייד אורגן שיתוף-פעולה בין הוועד ובין השליח מטעם

~~המחנה~~ / ^ה מועצה - היהודים והעניינים הסתדרו על הצד היותר טוב.

באותו מחנה היה קיים וועד, שייצג את האסירים לפני המפקדה של המחנה. הוועד

היה מעורב, פולני-יהודי. את היהודים ייצג תחילה חבר מועצה הראשונה

(Beirat I) האסיר, עו"ד רובין, ולימים - מ. פדר.

המחנה נמצא תחת ~~המטה~~ ^{המטה} של ^{Schupo} ולאחר שהועבר בסוף דצמבר לבית-

החרוטה של אבה ^ה תחת פיקוד ^{8%}. המחנה חוסל במסך חדשי הקיץ של שנת 1940

עם גמר מטלוחם של הסולנים לגבראלגורנמנט, ושל היהודים אל הגיטו. כחקופה

הוזמן מיוני ועד ספטמבר 1941 הוחזקו במחנה זה כמעצר יהודים, אזרחים סוביי-

טים, שהועברו אחר-כך אל הגיטו.

איט - באלוטי של הריוך

אלה הם תושבי השכונה הלודז'אית באלוטי, שישבו בה לפני קמתו של
של הגיטו, וכן האזרחים הילידים של הסביבה הזאת, הידועה לגנאי, בכיגור
לבאלוטאים, שהוכנסו בהמוניהם לשכונה-באלוטי, לאחר פינויים של היהודים
מלודז'. בכיגור לכני המדינה הגרמנית, שנכפחו בטוועד מאוחר יותר. או
הגרמנים העממיים ( ) השיון כולל
האור אפיו של אדם מסויים במשמעות של גנאי.

או. ר. (ג)

ר ט ו ר ט - מ פ על

כלשון-הגיטו משמעותה של המלה כית-חרושת, את ה-ט כסוף המלה היו
מבטאם.

עם ייטודו של הגיטו הקים הנשיא רומקובסקי את המשרד, המכונה רטורט-
העבודה ( ) של הגיטו, את ~~המשרד המרכזי~~ כתי-הטלפנה

והחרושה. פקידים קבועים בכל כית-חרושת ענדו על הזרוע סרט עם כחובת/
"רטורט-העבודה". אט-אט התאזרה המלה "רטורט" כינוי לכל מפעלי העבודה.
לא עלה על דעחו של אדם לומר "כית - חרושת לחייסות, או למתכת", אלא היו
מדברים על רטורט של חייסות, או של מתכת. ואעפ"י כן נכון היה כינוי זה
לגבי המרכז של כתי-החרושת, היינו "משרד מרכזי של מפעלי העבודה

בהודעות רשמיות, או במגע-ומשא של הרשויות הגרמניות
והיהודיות עם מפעלי העבודה, דובר המיד רק על כתי-מלאכה וכתי-חרושת .

הגיטו לא התחשב בזה. הגיטו ידע רק מטכחי רטורט, מרקי ר., מנהלי ר.,

רומאי ר., פרעלי ר., פקירי ר., הכינוי רטרט התאזרה בתעודות רסמיות

למחצה, כגון בלוח הרשמי של הגיסו (ראה:)

א.ו. ס. (ג)

ר/1; ר/2

ראה הלוחים

רומאי

(כדרך לעג) לעתים רחוקות יותר "היימקי" מוצאה (של בטלה) מ"רומקובסקי"

או מ"חיים" (רומקובסקי).

א) כסף שהחלקך בגיסו.

ב) יחידה-משכע בגיסו.

(ראה: מעות הגיסו, או ענייני פיננסים)

כ. (פ)

כ י ת (קסן) א ד ו ם

הכניין, שאיכסן את המשטרה הפלילית הגרמנית ( )

בגיסו. נמצא מול הכנסייה ע'ש מריה, הכנייה הראשית של רוכע העיר, שנקבע

כאזור - מגורים של היהודים. 'כניין בן שתי קומות כסגנון גוסי פסוס, מלבנים

טרופות אדומות. מקורם נמצא באן משרד הכמורה הקתולית של הכנסייה ע'ש מריה.

א.ו. ר. (ג)

ס ל ט

מלס-ירקות, תחילה אפשר היה לקבלו במכירה החפשיה. הוחקן על ידי המחלקה

לתוצרת-חלב מידקות גסים של העונה, בחוספכ חומצה, סוכר, חבלין, כשמים מלא-

- 44 -

כותיים (ליטון, אחר-הפוזים וכו'), על פי רוב מפסולת כצירוף קליפות תפוחי-

אדמה. בשנת 44 סופקה מליצמנטסט לגיטו איכות טובה יותר (של סלט), ובשעה

המלוקה הבדילו בין סוג א' וסוג ב'. החל משנת 42 הוקצב הסלט במנות מ-100

עד 600 גרם. על פי רוב השתמשו בו כמריחה על הלחם, כזמנים של מחסור מיוחד,

בישלוהו כמרק. את הסלט חילקו במחלבות.

א.ו. ס. - פ.ו. (ג)

ר ו ט ב - ס ל ט

תמזיר רב גוני, מקצחו בטעם מיונז, בצורתה של נוזל צהוב וסמיך הסוכ

לסלטים. כחלקו מלוח וחמוץ, בצבע אפור. הסתמסו בו כחכלין כלבד. את רוטב

הסלט הוסיפו לענות בכמויות של 200 - 150 גרם.

פ.ו. (ג)

„שום“ (שומרי - מזוזות)

ש"ס, ראשי-חיבות של החברה דתית, שנוסדה כגיטו כ-1 במאי 1940, בשם

„שומרי מזוזות“. מייסדה של החברה זו, ר' אברהם משגיסר, בעל הזיות דתיות,

יבא בזמן ייסודה של החברה שלו מתוך הנחה: היות שהגיטו נטגד וגרים בו יהודים

כלבד, הגיע השעה לקיים מצוות מזוזות בכל היקפה, בדלתות ובטעריס. החברה

לא הסתפקדה במצאת מזוזות כשרות לדירות של חוטב הגיטו (על פי רוב דירות,

סגרו בהן עתה יהודים במקום הנוצרים - תוסכיהן הקודמים) אלא הרחיבה את

פעולתה אף על שערי הכתים והחצרות. בקשר לכך נתעוררו מחלוקת בצנייהם

- 49 -

ובין הסוכנים והמטרה.

המנהל והמארגן של החברה, א.מ., לא הסתפק בפעולות, נוסף עליהן

ניהל פעולה ערה במניינים וברחוב, והוכיח כראיות סכנות מהתנ'ך והתלמוד, כי

אם נגלל זה שאינם מקיימים כראוי את מצוות מזוזה וציצה, נאלצים החושבים

היהודים לשאת סלאים על החזה ועל הכתפיים. לאחר מותו של מייסדה, בערך

במחצית השנייה של 1942, בסלה החברה.

י. ב. א. (י')

שעה של נעימת שירים

שעת המטרה, שהונהגה על ידי השלטונות הגרמניים תחבך לאחר כיבושה

של לודז'. כבר מ-1939 נאסר על החושבים הפולנים והיהודים להתהלך

ברחובות, למן השעה 8.00 בערב ועד לשעה 6 בבוקר. ביום לאוכלייה

היהודית הוצאו ב-15.9.39 תקנות המורות ונאסר עליה לעזוב את הדירות

משעה 6 אחה'צ ועד לשעה 7 בבוקר. חוקמן של החקנות לא בג עד לסגירתו של

הגיסו.

תיבך עם סגירת הגיסו ב-7.5.1940 בקבעה התחלה שעת המטרה ל-7 בערב

למחרת היום - לשעה 8. החל בספטמבר שנה זו נאסרה ההליכה ברחובות הגיסו שי

מ-9 בערב ועד 6 בבוקר.

מצב זה נמשך עד שהונהגה כרטרטיס עבודה - לילה בקנה מידה רחב

(סתו 1942); מאז פסקו, למעשה להקפיד על שעה - הנעילה ואפשר היה באופן

חופסי בערך להתהלך בשטח הג'טו, פרט לרכובות הסמוכים לגדרות התייל (ראו

.)

בסברואר 1944 גרמה העתקתן לסעות הערכ של סעות-העבודה בנקורות-החלוקה

של טרכי המזון (לעמים קרובות עד הצוה) לכיטולה הסופי של הספארטטונדה.

בעיר ~~בב~~ היו השלטונות ~~ממזימים~~ חמורת חלום בבוה (10 הובים)

רשיונות-תנועה לאחר שעה-המטטה עבור פקירי הקהילה, בתי-חולים וגם עבור

יהודים העסקים בבתי-המלאכה לא יהודיים והעובדים כשיבל הפלטונות.

בשטח הג'טו הוצא רשיון-תנועה לאחר הספארטטונדה החל מחודש מארס 1940,

ע"י המפקדה של סרות - הסדר מטעם זקן-מועצוד-היהודים. החילה קיבלו רשיונות

כל פקירי הקהילה, לימים חלו הגבלות והוצאו רשיונות חד-פעמיים כלבד. החל

מחדשי הקיץ נעשו הרשיונות מיותרים בפועל ומאז חדלו להוציאם.

י. או. (ס)

ס י ו ר

סיוור בקטע מפויים של הג'טו. בסוגנת זה השתמשו לעמים קרובות מאד כמטטה

סיוור על - יר גדרות תייל, סיוור ברחובות לשם שמירה על הספר, וגם סיוור-עץ

כלומר סיוור של מסמר סוסרים (מסמר כיה) בשטח הפרוק.

מעון תינקות

ראה:

היקו

כינוי שגור מאד של זקן-מוצאת-היהודים אליצמנטסט-ג'טר, מ.ח. רומקובסקי.

מחלקה סטטיסטית

1. החלק ההיסטורי. כ-4 ביוני 1940 נוסד במסגרת משרד-

ההרטה (המנהל - עורך-דין ה. כפחלין) משרד סטטיסטי.

מתקידו היה לערוך לפי החומר של משרד ההרטה סטטיסטיקה של אוכלסיית הג'טו

לפי המין, שבגבולות השנהונים והמקצועות. עבודה זו, שהתחלה ע"י השופט

ברונובסקי ומלא - מקובו ט. ארליך, נסתיימה ב-12 בינוני מכאן ואילך מטפל #2

מטפל המשרד סטטיסטיקה של תנועת האוכלוסיה. בספטמבר 1940 הועדף ברונובסקי

לכיתת-המשפט שנוסד אז וס. ארליך נשאר כמנהל יחיד. באותו חודש היה המשרד

הסטטיסטי למחלקה סטטיסטית עצמאית, במסגרת המחלקה לרישום תושבים, שהתנהלה ע"י

ה. נ. חלין. הוא מטפל כעת גם בסטטיסטיקה של ענייני הבריאות, של העובדים

וחוצרת הרסורטים של עבודה. בתחילת 1941 הסתעפו הפעולות במידה כזו, שבזדקן

לחלוקה זו למחלקות ( ) : דימוגרפיה, תעסוקה, וחוצרת של הרסורטים,

ענייני בריאות, בחינות והכשרה, עזרה סוציאלית, כלכלת התושבים, משפט, בטחון,

ובזמן מאוחר יותר מחלקה לבקורת החומר הנכנס ומחלקה לבריקה ולעיבוד-סיכנה

של חומר הטבלאות. את המחלקה החשובה במיוחד של הרסורטים ניהל ראש-המשרד

ס. רטנר. את המחלקות האחרות #2 ניהל החילה ע'ודנובסקי, חוינובסקי וינטרוב

- 44 -

פרנקל, אקשטיין, אח"כ גרנספלד ריח, שך, מנדלס, ברימן ואחרים. ביולי 1940
צורפה למשרד הסטטיסטי מחלקה גראפיה, ובאוגוסט מחלקה-לצילום.

2. תפקידיה של המחלקה סטטיסטית

הודעה יומית למטרה הפלילית הממשלתית ולרשויות הגיטו על לידות,
מקרי-מוות ועל מצב האוכלוסייה. עבודות מקיפות, כגון אופי רימוגרפי, על
מצבם של המועסקים, על התוצרת של הרטורטים, וכו', לפי דרישתו של זקן-היהוד-
דים. סידורו של חומר סטטיסטי עבור קבוצה מעוניינים שונות. תפקידו
המיוחד של המשרד הגראפי היה לערוך תאורים גראפיים מנתונים סטטיסטיים
ופוטומונטאז'ים, שישמשו לתעמולה או לצרכי לימוד. המחלקה לצילום החקינה ו
ואספה חומר תמונות לצרכים מעסיים ולשימוש ארכיוני.

3. עבודות ארכיוניות מדעיות של המחלקה הסטטיסטית.

הוחקנו פוטוגרפיות רבות, שהיו מחוברות מטבלאות, תאורים גראפיים וצילומים,
וצילומים, כגון השאר על מוטנות ילדים מצב הכריאות, עזרה סוציאלית, חינוך ו
ומפעל הכשרה, התעסוקה והתוצרת של הרטורטים החשובים במחנות. מרביתם
של האלבומים והמונוגרפי ה הללו, בעלי ערך אמנותי גדול, נמסרו כהזדמנויות
שונות לזקן-היהודים, מ"ח. רומקובסקי, וכסארו כרשיתו. במאי 1944 היה
כבר מוכן לדפוס שנתון סטטיסטי, המקיף את חולדות הגיטו וכל ענפי חייו, עד
כמה שניתנו להאוד בטיספרים. (חלק ראשון: מסגירת הגיטו ועד לחודש יוני
1942). ארכיון תמונות, המכיל רבות צילומים, משלים את המפעל הזה.

4. העובדים במחלקת הסטטיסטיקה (מאי 1944)

מנחם אהרן, 23 מרצים ועובדים משרויים. 12 ציירים ומשטטים, 4 שלמים

1-4 אחרים. כס' 44.

(ג)

מ ס ת ר ר ח ו ב

בורסה להפצים, שנמכרו ע"י היהודים, שהועברו מהמערב, על מנת להשיג

כסף לקניית מצרכי אוכל בשוק השחור.

למספר החוב לא היה אזור מרויים. החוכות הנזיאטנטטרסה, סולצ'דרסטרסה,

מגהלשטרסה, הבורגסטרסה היוו עורקים ראשיים של התנועה בגיטו. יום יום

נמכרו שם כוכבים יהודיים (מגיני דוד), סרוכי נעליים, חוטים, צמר, גפרורים

סבון, גרביים, כתפיות. ביום שישי - נרות-שבת דקים וכו'.

בק"ץ 1942, לאחר שהחלקות (ראה:) על-יד הבהים נסאו פרו

הופיעו רוכלים כבצלצלים, סוס ובצלים. משנאלצה מחלקת הטבק, בגלל צמצום

סחורות, לבטל אתם החנויות למצרכי-עיסון, הופיעו לפני סערי עבחים, ובהתום

רוכלים בסגירות ובטבק לסיגירות. הם דרשו מחירים, שהגיעו בקיץ 1944

לגובה פי שלושים מהמחירים הרשמיים. דמויות קבועות של מספר החוב היו

מוכרי סאכרין וסופי (סוכריות) (ראה), שהיו מציעים סחורותיהם ללא-

הפסקה כליווח זמר, שחיכרו בעצמם. אף על פי שזקן-היהודים אשר כמסך שנות

מפגש הגיטו פעמים רבות את המסחר ברחובות [חסר]

(ג)

שישקרו ביצו

לעמים נדירות יהסאנשובקה - מעונות של מיוחסים, כינוי נפי הולכי-רכיב

למארישין בקיץ 1943. באותו זמן התרכזו במארישין מעונות-ק"ץ של מפפחות

כנות השפעה יחירה בגיטו, שכוננו בסס "אטרוכלים" (יחסנים):

כמו כן התרכזו כאן 5 כתי מרגוע (ראה):

ב. (פ)

ט ע ר

שרות על יד השער

מסטרה על יד השער

"נסיון על יד השער"

דרך הגיטו מפגש עבור שני רחובות מעבר, שהילקוהו לשלושה חלקים.

הרחובות היו זגירסקה (ההנשטינדסטרסה) ולימנובסקי (אלבנסנדרהופשטרסה).

בכדי להגיע מחלק אחד לש הגיטו למשנהו הוכרחו הכריות לעבור את הגשרים

(ראה:), או ללכת דרך הסערים. היו שלושה גשרים ושלושה מעברים:

1. שוק יסן - הולשטטרסה (ירק עבור עגלות והולכי

רגל עמוסי משא כבד.

2. פישטערס-בליכרוואג ( )

3. סלוואג-בלאטבינדרגסה ( ) עבור הולכי רגל

ועגלות.

בדרך - מקרה יכלו הולכי רגל לעבור גם דרך שני השערים שנזכרו לעיל.

הדבר היה תלוי במסמך הגרמני. מצויים היו כחורים "טובים" ו"רעים".

ה"טובים" עברו כמובן על הפקודה בע שעצמו עין והרשו לעבור להולכי-רגל.

היתה זאת הקלה רבה לגבי חלשים, חולים ונושאי-משא, לפי שהגטרם היו קשים

למעבר. טוטרי שופו "טובים" במיוחד היו מניחים לעבור לכל האנשים שלא

הפליה. אך נמצאו מעטים מסוג זה.

פעמים רבות נעזרו העוברים בתחבולה קשנה: היו מצטרפים לאדם שאוביל

עגלה והיו מסימים עצמם דוחפים... וים בהסופו לא הכחין בכך, או סלא רצה לו

להבחין. לאחר שהעגלה עברה את השער, היה השער נסגר היטב מטני עברי

הרחוב. פתיחת השערים לא הורשתה לטוטרים היאודים אלא המצווה הזקוף

הגרמני.

השערים בסלוואג-בלאטבינדרגסה היו פתוחים תמיד במשך היום. הולכי-משא

הרגל והעגלות היו מסתדרים משני הצדדים, לפי הוראותיו של השטער היהודי

- 49 -

והיו מחכים לאות מעבר. באשר לא נראו כרחוב-המעבר למרחוק לא חשמלית ולא
 עגלות אחרות, היה הסופו מעביר את היהודים. אך המעבר לא כוצע **שפצ** תמיד
 באופן חלק. לעתים מזומנות היה מלווה מכות-רובה או בעימות. גם כאן תלוי
 היה בשופו, כיצד היה ששחטם בהוראתו. במקום שחשמלית ליצמנשטס היתה עוברת
 דרך הגיטו ברחובות פרנץ שטרסה ומולצפלדרשטרסה נמצאו גם כל שערים, שהיו
 נסגרים, **שפצ** מיד עם עבוד החשמלית. כיוצא בזה נהגו בשער למעבר החשמלית
 מארישין-ראדיגשטס.

א. ס. (ג)

מחלקות ההובלה

תחילתה של מחלקת-ההובלה היא המחלקה להתזקה צאן ובקר ( ),
 שנוסדה ב-12.9.1940. היא הובלה מחלקת-המסעים בשעה שזו חוסלה. האיכרונס
 שר של גידול הצאן והבקר כלל כאלף עזים, שנמצאו ב-5 דירים, 11 פרות ברפח
 8-10 סוסים, רכוש הקהילה, באורווה. בנובמבר 1940 הובא במחזור לגיטו
 הדירי. ליידר, לאחר שחוסר סיפול רפואי כבהמות גרם לנזקים רבים. ביום
 ה-1 בינואר היה הענף לגידול צאן ובקר למחלקה לגידול בהמות ( )
 (, שצריכה היתה לפקח גם על הסוסים הפרטיים, ולא על רכוש הקהילה
 בלבד, כפי שנהוג היה עד אז. מחלקה זו שילמה, כגון תיקון עגלות, או חיטול

פרסות סוסים. כיוני 1941 הונע גזר-קש.

כל התנועה של ההובלה התנהלה באופן חפשי, בעלי עגלות וכלי-כבב דרשו תמורת הובלה סכומים גבוהים גם ממסדות הקהילה, ולעתים קרובות סרכו כליל להוביל. הנאי הובלה כאלה עשו את העבודה הרגילה כגישו לבלתי-אפשרית,

בראשית יולי 1941 טקבלת המחלקה לגידול בהמות ולהובלה)

(את הזכות היחידה לבהל את ענייני הנסיעות וההובלות ואת התשלומים עבורן. הרטורטים והמחלקות מחוייבים להודיע על הובלות יום אחד לפני ביצוען למחלקה לגידול בהמות ולהובלה. על עגלונים ונוהגי עגלות, שלא צייתו לפקודות ההובלה, הוטלו עונשים חמורים. לאחר הביצוע היו הרטורט, או המחלקה שהזמינו את ההובלה, ממלאים (תעודת-הובלה), מעין המחאה, שבה

נרשמו כמות הגילוגרמים שהובלו, פרטי הדרך, או זמן ההובלה. תעודת ההובלה

שימשה כיסוד לחישוב הכללי של כל קבוצת העובדים כעגלה מסוימת, או של עבודה העגלון בסוסיו. עם גידולה של המחלקה גדל גם מיספר כלי-הרכב. כספסמבר

1941 נשלחו לגישו 383 עגלות, המכונות "ירוקות". היו אלה עגלות בנות 4

אופנים, שהיו משתמשים בהן מקודם איכרים כגלילות-הספר של פולין: הכיבוי

בא להן משמח צבען הירוק. על יד כל אחת מהן עבדו 6-7 אנשים. טורה שלמה של

עגלות-קפיצים, קרונות, עגלות-יד, דו אופניות, שהיו מקודם קניין פרטי, נכללו

במסגרת ובאירגון הפנימי של המחלקה. נקבעו מקוטות - הנייה עבור העגלות.

- 59 -

רק העגלות להובלת האשפה הוצאו מהחלקה לגידול הבחמות והיו שייכות למחלקה הכלכלית. בספטמבר 1941 גדל האינרוונטר החי של הגיטו ב-37 שטח שוררים, שנשלחו באופף זמני. בסוף שנת 1941 מקצרים את שטח של המחלקה ל

למחלקה למחלקת-ההובלה) (. הודות להשתדלויות

מאומצות גדל מיספר הסוסים, הוקמו אורוות חדשות, וב-1.1.1944 היו 143

סוסים. כמו כן התפתחו סביפים מיוחדים של המחלקה. בשנת 1943 נוצרו

במקומות אחדים (הסד).

(מ)

רחובות - מעבר

רחובות, העובדים דרך הגיטו, ששימשו למעבר/בלבד. הם גודרו בחוסי

חיל (ראה:) לפי שהרחובות זגירסקה ולימנובסקיגו היו עורקים

השובים של הנועה כלי-הרכב בעיר ודרכט עבר הקשר היחידי בהכמליח, בין

המרכז ובין השכונה הצפונית, מן-הכמע היה לסגרט ע"י הגדר של הגיטו

ולפיכך בעת גיזור הגיטו בחוסיס, נקבעו לארך הרחובות הללו, כמו מסביב

לגיטו ~~ששלושה~~ כולו, חוסיס, שגדרו את כבישי הרחובות הללו מהמדרכות

יצרו מעבר דרך הגיטו לכלי-הרכב, וחילקו את הגיטו לשלש שכונות, המחוב-

רות ביניהן על ידי גשרים וטערי-מעבר. (ראה) .בדרך זו עבר #

הרחוב זגירסקה את הגיטו באורך של ~~1,2~~ ק"מ ורחוב זלינובסקי

לאורך החובות הללו גיבנו, כל מאחיים מטר כערך, משמרות מזויינים של אנשי שופו, כדרך שעמדו מסביב לתחומי הגיטו. קטעים שונים סכרו חובות הללו הללו. היו בחקופות אחרות מקום הברחה (ראה:) ערה בין כלי אב הרכב וכין המדרכה, שנמצאה בכר בשטח הגיטו.

בדצמבר 1942 נעשו מעין רחובות מעבר הרחוב בז'זנסקה כקטע שמחוסם הגיטו (אוכלגורסקה) עד לרחוב פרנציסקאנסקה ורחוב פבנציסקאנסקה סכרו יחד כקטע לחחסום הגיטו מהעבר השני (סמוגובה). לאורך הרחובות הללו הועבר דרך הגיטו קשר חשמלית בין מרכז העיר לבין הסכונה הצפונית - המזרחית (דוליי).

קרונות החשמלית, שעבור דרך הרחובות הללו, צוידו בדלתות וחלונות, הסגורים באופן הרמטי וכליווי של שופו.

י. או. (פ)

„ א ו „ (מתלקה בשכיל המועברים לגיטו)

„ א ו „, המחלקה בשכיל המועברים, בוצרה לאחר שבאו לגיטו היהודים מוולוז'לאבסק והסביבה ולאחר העברתם (ראה:) של בערך 20.000 יהודים מחוץ-לארץ, שהרייך היטן, ווינה, פראג ולוקסמבורג.

אח היהודים מוולוז'לאבסק והסביבה הו שיבו במחנה, במסגרת כתי-הספר ודירות פרטיות, רובן במארישין. במסגרת כעניין זה סיפסל סכר-הדירות.

במשך-הדירות היה מקובל אז המונח „העברה“, כלומר עקרה

מקום אחד לשני, סיכונם של המועברים בדירות. „אומזידלונד“ אינו מציין

את הסוג של הגירה מעיר לעיר, או שרץ לארץ, אלא גם יציאה מרחוב אחד

לשני, מדירה אחת לשנייה.

ב-4 בנובמבר 1941 הגיע המסלוח האחרון של יהודים מחוץ-לארץ.

במשך חודש אחד (4.11 - 28.9) הגיעו 23,000 יהודים. חלק מהמסלוחים שג

סוכנו בדירות פרטיות, וחלק שני סודר במחנות, סנקראו „קולקסיבים“

(ראה:) בכדי לעמוד ליהודים המועברים בשעת דמקם וכדי

לפתור במהירות את הבעיות שנתעוררו בגיטו, הקים זקן-היהודים מחלקה מיוחדת

ובראשה העמיד את עורך-הדין הנריק נסתלין, שהיה אז המנהל-למעשה של

מסדר הדירות ואפוטרופוס של המועברים. מוסד זה, כ„מחלקה בשביל

המועברים“ („אפטייל פאר די איינגעוויזענע“), שמקום מושבה נמצא בבית

חומה בן קומה אחת ברחוב רייכנא 8, נוסד ב-3 בדצמבר 1941, חודש, אחר

לאחר שהגיע המסלוח האחרון של יהודים. על הקמתה של המחלקה הוריעו

לחושבים במודעות מיוחדות שהודבקו על הקירות. הנה תוכנה של המוצג:

„מורעה מיספר 342 - בזכר מחלקה בשביל מועברים.

כדי שנוכל במגרת אפשרויותינו לסדר ביטולות רבה את העניינים

- 54 -

השובים של כל המועברים שהוכנסו לגיטו, ויסדה מחלקה מיוחדת בשם

„מחלקה כשביל המועברים“, בהנהלתו של ה' עורך-הדין הנריק נפתלין.

המשרד נמצא ברחוב ריבנא 8. שעות העבודה במשרד הן כמו בכל המחלקה

האחרות. המחלקה החדשה תטפל בכל העניינים של המועברים לתוך הגיטו, כגון

סולוצלאבץ והסניכה וגם מהריך הישן. כל האנשים המעוניינים בכך יוכלו

מהיום והלאה לקבל ידיעות נחוצות והדרכה במחלקה הנזכרת. על המחלקות

השונות ועל הרפורמים לסדר את העניינים השונים, הנוגעים למועברים, אך

ורק באמצעות ומתוך החקשרות מוקדמת עם „המחלקה כשביל המועברים“.

למלא בהקפדה מרובה את פקודותיה של המחלקה כשביל המועברים.

א.ח. רומקובסקי

זקן-היהודים בליצמנטס

ליצמנטס - גיטו 3.12.1941

הפקידה של המחלקה כשביל המועברים היו בעלי תשובות עצומה, החל

מקורה-גג, דאגה ללבנים, בגדים, כלי-בית, מקומות משכב, עזרה רפואית ועד

לרישום המסונף של כל היהודים שנכנסו לגיטו. המחלקה השיבה תשובות

על אלפי מכתבי-שאלה, שנתקבלו מחוץ-לארץ בדבר בני משפחה שנמצאו בגיטו.

ביקורה כלכלתם של המשלוחים, שנמצאו בקולקטיבים, התנהלה על ידי

המחלקה בטביל המועברים. לרשותו של זקן-היהודים נמצא סכום של

898.241.80 מאדק מהיהודים של משלוחי הקולקטיבים הללו. לקולקטיב היו

שייכים המשלוחים דלקמן: פאג (כל חסכת המשלוחים), ברלין (המשלוח השני)

ברלין 3, דיסלדורף, קלן 2, ופרנקפורט.

אם בחדשים הראשונים נאחזו המועברים בחזקה בחיים הקולקטיבים, לפי

שמצאו בהם מעין נחמה מוסרית והקלה לאחר הזעזועים, סנחרגסו עליהם בעוזבם

מקומות מגוריהם הנשנים כאירופה, הרי לא עברו ימים רבים ואותה הזיקה

לקולקטיבים נחלשה יותר ויותר. האנשים התחילו להשתדל לשויות על השבון

עצמם, ~~שלא~~ לדאוג לדירה פרטית, נבלעו אחד-אחד על-ידי הגיסר ובקלטו ~~אחרי~~

במהליך העבודה הכללי. אצל המועברים שלא השיגו עבודהושלא היו להם אמצעי

מחיה, נהעדרה בעייה חמורה של כלכלה. הרעיון לכלכל אלפים מהמועברים על

יסודות של אשראי (ראה:) נתעורר בחודש פברואר 1942, לאחר

שנחלפה הנהלחה של המחלקה (במקומו של ה. נפתלין שהתפטר באו: המהנדס

מינץ, בינום קפלן, איזידור פטלובסקי). וכם נוצרה שטת-האשראי. כל

אחד מהמועברים יכול היה לקבל אח כל מצרכי המזון בהקפה, ושילם אחר-כך

אח הנגיע משכר-עבודה, או מהמחאות-בספים שנתקבלו עבורו מחוץ לגיסו.

שיטת האשראי היתה אחד ההישגים המוציאים החסונים ביותר בשטח כלכלתם

של היהודים המועברים ממולין ממאוצות-דוק. "אום" (ראשי-תיבות של אומזיד-

לונג), כמועד שנוצר בכדי להקל את מצוקתם של המועברים, ריכז בתוכו כל

מה שהיה לו שייכות לועבר. כאן מצא הלז סימץ בכל עורה שהיא. למושב-

זקנים מיוחדים (ראה): (נשלחו מאות יהודים זקנים וחסרי-

ישע, והם נמצאו כאן תחת השגחה מיוחדת.

זעזוע קשה להטטך קיומו של ה"אום" היה הגירוש במאי קץ לעבודה מועילה

וההומאניטרית. לאחר אותו גירוש הלכו וכצטמצמו פעולותיו של "אום" היה

ובשעה שאנו כותבים את השורות הללו (מאי 1944) נמצאת המחלקה בחדר קטן,

ברחוב לאגבניצקה 25. מספר מפתח הנהנים מאשראי אינו עולה על 200 איש.

הסיוע שניתן למועברים הוא דל ומצומצם מאד.

י.ש. (יי)

ש ו ב ר (מאוק)

ראה:

"ואהכת לרעך בסוך"

אגודה דתית שהיתה קיימת עוד לפני המלחמה, והיתה לה מסעדה-פנסיון

בווישניובה-גורה. ממיסדה של אגודה זו היה צעקן האדוק הידוע, ר'ברוך

- 57 -

גלברט (מחברו של ה"מפתח"), עם בואו לגיסו המשיך את פעולתו. האגודה ריכזה

סביבה מיספר גדול של חברים, שהכניסו תרומות חדשיות, וכל עוד נמצא לחם במכיד

זה חופשית, היו קונים לחם ומארגנים "חדר-לפת-שחרית". לחדר זה רשאי היה

להיכנס כל חושב הגיסו ולקבל לחם וקפה לארוחת-בוקר. מי שהיה ביכולתו שלם

ומי טידו לא השיגה, היה מקבל חינם. העיקר היו כשילת-ידיים שלפני האוכל

ובבכת-המזון לאחריו. מנהיג האגודה, ר'ב. גלברט, ריכז מסביב לחדר-לפת-

שחרית קבוצה של ילדים רעבים, היה מגיש לחם אוכל, בהקריבו להם מקודם מים

לכשילת-ידיים, ואחרי הסעודה היה מברך עמהם ברכת-המזון במניין. בשבת בבוקר

רשאי היה כל אדם לבוא ל"חדר" הזה ולקבל קפה כשר וחם של שבת. מנובמבר 1940

לאחר שהלחם בגיסו הוקצב ובהכרח נסגר החדר-לפת-שחרית, התמסר המייסד לפעולות

שתדלנות, שכלעדיהן אי-אפשר היה להתקיים בגיסו. מאחר שהיו לו קשרים

מסועפים עם גורמים בעלי השפעה בגיסו, השיג הודות לשתדלנותו זו טובות עבור

אנשים צעירים רבים, ובמיוחד עבור אלה שנקראו "בעלי-תמיכה" (זאטילקאוועס),

שלגביהם היחה התמיכה מקור יחידי למחיתם ועליה התבסס כל קיומם. פעולות ש

פילאנטרופיות וציבוריות כשם אגודתו פיתח במיוחד ר' ב. ג. לאחר שנכנסו לגיט

יהודים "זרים" מערי הסדה. האגודה דאגה למקומות לינה, דירות וכלי-כית עבור

עבוד רבים מהגרים והפליטים. בסוף 1941 התחילה האגודה לפעול בהפעלת חורה

בשטח חדש זה של פעולתה יצאה מתוך הנחה, שאם "ואהבה לרעך כמוך" הוא כלל

ארול בחורה, ~~הוא צריכה~~ ~~להתבטא~~ ~~היא צריכה~~ ~~להתבטא~~ ~~לרע~~ ~~להתבטא~~

על דיד לימודה של חורה בפועל ממש. היא ייסדה שורה קבוצו, שנקראו "לומדי יו

דף יומי". מקום מושבם היה ברחוב מלינרסקה; גם בכניבות אחרות של הגיסו

היו לומדים ברבים, פשט בחצרות, כשעות אחרי הצהריים של הקיץ.

י.כ. א. (י)

מזלתי מרעית

המלחמה גרסה את כל הסימנים של חיי המסורה אצל יהודי המזרח, בחלבושה,

סקסיט ובסגנון חיים. כרי להגן על צורות חיות אלה למטרת תעמולה, או

כדי לשמר "את קלסתר הפנים של יהדות מזרח", אספו השלטונות הגרמניים את

החומר הנמצא בבתי פרטים ובבתי-מדרש, כגון ספרים, השמישי קדושה ומעטי

אמנות בעלי אופי יהודי. דבר זה נעשה על פי ההוראות של גייטופרוולסונג

ליצמנטסט. לאחר עבודה מוקדמת זו ניגשה הגייטופרוולסונג להקמת מוזיאון

יהודי מזרחי קבוע. לתכלית זו הוזמן המורה והרב עמנואל הירשברג, סגר

מקודם כדנציג ואחר כך בלודז', והוסל עליו להכפיר את החפצים שנאספו לשימוש

~~מוזיאלי~~

בכדי לשמור גם על צורות החיים של יהודי המזרח, טעמו מן העולם, פקדה

הג'טו פרוולטונג במאי 1942 על זקן היהודים לכונן רטרט עבודה, "מחלקה-

מדעית" וקבעה את ע. הירשברג למנהלה. להירשברג נמסרו בשוק באלוסי (ראה:

(5 אולמות, ששימשו כמקומות עבודה ותערוכה. שני ציירים,

שני מטרטסיס, ו-16 נשים בקיאות באמנות שימושית, רובם מגרמניה, נגישו

למלאכה. הם התקינו סדרה של סיפורים מיהודי המזרח בצורה טובות שהועמדו

בחלונות ראווה על ידי תכליטים פלאסטיים הגבירו את הרושם של חיים טבעיים

וכס נוצרו מהזות מחיי היהודים במזרח, כגון "תהונה אצל השידים בפולין",

"ערב- שבת בעדידה וואליניה", הדלקת נרות כביה יהודי, "יום שני בכיה-

המדרס", מהזה מחיי יום-יום בג'טו ליצמנסטט. ונוסף על אלה המונותיהם

של י. לייזרוויץ' וה. שיליס, המתארות אף הן מוטיבים מיהודי המזרח ומהג'טו.

בתור חומר לדמויות השתמשו בעץ להתקנת ראסים, בקרטון לקישטט,

בשלטלין לידים, בשערות משי וצמר לתטרקות וכפסולת של כרים ועור לחלבו-

נות.

הדמויות עשו רושם מוזר, גרוטסקי, בעיקר מחמה הביצוע הריאליסטי

המופרז. הן הבליטו כמידה רבה את חוסר היופי והאינטימיות של החיים

המסורתיים אצל יהודי המזרח. לעמים קרובות נתקבל הרושם, שניתן כאן

בכוונה תחילה חאור פיגוראלי שבא להצדיק, ואפילו להראות כדבר רצוי,

את הממותו של העולם הזה, המעניין מכחיבה פולקלוריסטי.

כמאי 1942 נאסר על ע. הירשברג להמשיך בעבודתו, לפי שהחומרים שנדרשו

על ידו כגון חוטי-ברזל, עץ וזרים, נחשבו כבעלי ערך מלחמתי ולא ניתנו

לשימוש במפעל אזרחי. בכל זאת הורשה לו, כסיגוע של חמישה עובדים, לסיים

את עבודתו שהחילו בהן. (דמויות מהגיסו, מחזות מחיי המשפחה, בית - המדסק)

בינואר 1944 נמשכו עדיין העבודות הללו והדמויות שנותרו נמצאו

באולמות של "המחלקה המדעית".

תושבי הגיסו היו מרחקים בכוונה ממחלקה זו, לפי שנתלווה להם

הרגשה שהדמויות, הנמצאות בתלונות-הראויה, אינן משמשות למטרה של אמנות, או

לחולדות תרבות. אלא לעניינים אחרים המתנגדים ליהדות. מחלקה זו הוקמה

שלא ~~במטרה~~ לפי פקודתו של זקן-היהודים, אלא כניגוד לרצונו.

ד"ר א. ר. (ג)

מחלקה של הגיסו

ראה:

מחלקת הפחם

מחלקת הפחם נוסדה ב-8 במאי 1940 כמשרד ההלוי במחלקת-ההספקה. חלות

זו הייתה קיימת עד 1 בינואר 1941. למנהל המחלקה נחמנה לוזר ניימן. באוגוסט

מס 1942 חל שינוי ולמנהל נחמנה ה' זילברסטרם ישראל.

בצמן שנוסדה המחלקה, ז.א.

ב-8.5.1940	מנתה המחלקה	10 אנשים
ב-8.5.1941	" "	620 אנשים
ב-8.5.1942	" "	570 אנשים
ב-8.5.1943	" "	702 אנשים
ב-8.5.1944	" "	423 אנשים

מבחינה מנהלית (אדמיניסטרציה) הייתה המחלקה מחולקת לקבוצות דלקמן:

צוותות פירוק של גורפים, פועלים שהיו מובילים את מה שפרקו הגורפים,

מפרקים לעבודות פירוק בתוך הגיטו, עגלונים, שהיו מובילים את העצים ממקומות

מות הפיקוק למקומות מסוימים, העובדים על יד המאזניים, על יד מסורים

מיכניים, צוותות למיון עצים, קבוצות בעלי-מלאכה לשם שמירה על כלי

העבודה וקבוצה משקיה, השומרת על הסדר בשטח. לרשותה של המחלקה היו שני

מגרשים ברחוב מיצקיץ' 10 ולאגבניצקה 47. האחרון, הודות למסילה צדית

שהייתה שם, שימש מקום העברה של אמצעין. החילה היה ברשותה לש המחלקה, ש

במקום המגרש שברחוב מיצקיץ', מגרש הרבה יותר נוח למטרות אלה, ברחוב

לאגבניצקה 28.

מחוץ ל-40 העובדים הקבועים קיבלו כל העובדים האחרים תשלום לפי שעות

העבודה. השכר היומי הממוצע נע כגבולות $\frac{3.44}{2} = 1\frac{1}{2}$ -3-3 מאסף מרק,

העובדים קיבלו פעמיים ביום מרק וגם הקצבה ( ) .

הצוותות עבדו בשלוש משמרות, עלפי רוב בהנאי כריאות קשים מחמת האבק המהרומ

מ.מ.

בפרק הזמן מייסודה של מחלקה זו ועד לסוף מארס 1944 עברו תרכה 51

מיליון ק"ג עצים, שהובאו אך ורק מעבודות הפירוק.

נ.מ. (פ.)

מחלק (ה)

פקיד, העסוק במטבח הקהילה ומחלק מרק מדוד; נושא לקנאת ההמונים, אדם

סאליו פנו כאלפי בקשות, הלונות או חנופה, בחקירה לקבל עוד חתיכות אחדות

של תפוחי אדמה, או בקללות - בשעה שהחקירות נחברו.

גירוש מדווגוסץ'

ב-21.12.1939 הוחלט על גירושם של יהודים מ**מחלקת**מקהילה רדווגוסץ'.

למחרת היום צריך היה לצאת לפועל גירוש כללי. לאור התנאים השרגייט, סבבה

בוצעו כל הגירושים ההמוניים, פנו יהודי רדווגוסץ' בבקשת-עזרה ללודז'.

כתוצאה מבקשתם שלח הנשיא רומקובסקי לשם סידור העניינים את עורך-הדין

ה. נפתלין ואח ל. גולדברג. הם השיגו בערבו של אוחו יום (21.12) את דחיית

הגירוש עד ל-27.12.

במשך הימים האחרים נמלטו יהודי רדגוסץ' ללודז' תמיכה מטעם העזרה

הסוצאלית של הקהילה היהודית.

ה. נ. (פ)

וויגנסול

ויטמין שהוצא למכירה על ידי בית-המסחר מרק בדרמשטט. בגיטו הסתמסו

בו בחמסה שמן, בבקבוקים קטנים של 10 ס"מ³. הכשיר זה, סנועד לריפוי אוסתי-

תיאומילטיה (רככת עצמות) נחשב כ"אמצעי פלאי". והדבר גרם לכך סכמטס אזל

מהשוק. כמסחר-סהרים היו תגודות המחירים באלפי אחוזים (בינואר 1944 עבור

10 ס"מ³, 100 מארק). כתי-המקחת אפשר היה להשיגו לעתים רחוקות בלבד.

מספחות רבות מכרו את לחמן בכדי לקנות עבור חוליהן וויגנסול במחירים

מופקעם, אך על פי שהרופאים הזהירו מהפרזת ערכו של "מעייין-עלומים" זה.

פ. וו. (ג)

הנהלת מארישין

הנהלת הסכוגה האוסטרונית של הגיטו מארישין. רובע, סהוקס ב-15.6.1941.

כל המפעלים, בגון מטבחים לפועלים ולנוער, מעונות, חנות 46, בית-הקברות,

עקירת עצים בבית-הקברות, מחלקת הכניין מארישין, בית-חרושת לטוכריות,

הוויר ה', פרט לרסורטים אחדים, היו תלויים מבחינת הנהלה במשרד זה.

בזמן הקמתו של המשרד היה מנהלו הקומיסאר יודקה. באוקטובר 1942 חומל

המשרד והמוסדות המיוחדים במארישין היו כפופים למחלקת המתאימות, שפעלו

בשטחו של הגיסו כולו. את החיסול ביצע ה' נחום סאמלסון.

(פ)

ח ו ב (איסור)

מונח שגור, שהתאזרה כיריב של הגיסו ואשר ציין ציצוך בסוף מצויים

שאעס"י שנכלל ב"רציה" הרשומה, לא ניתן יחד עם ה"רציה" מפאת המחסור בו.

דוגמה: במנת המזון הקצבו 15 דק"ג שטן לכפס. אולם בחלוקה ניתנו

כפועל לחוטבי הגיסו 10 דק"ג בלבד. במקרה דכן היו מחלקים 10 דק"ג ועל

5 ד"קג הנותרים הוצא "זאדלוזשעניע" (איסור על הרוב המגיע). לאחר שנחשב

מחדש במקומות החלוקה שמן, היו מסלקים את המגיע מקודם. היו אישורים כלא

לייסלכל האכלוסייה של הגיסו, כגון במקרה הנ"ל והיו אישורים "מקומיים",

שלא היו להם תוקף. לערכים של נקודה-חלוקה מסוימת בלבד, שבה חסר היה אחד

ממצרכי ההקצבה.

תחילה, בשעה שקבעו את מנת המזון על יסוד מצרכי המזון, שהיו כפועל

ברשותו של הגיסו, היו האישורים דבר נדיר ותופעות "מקומיות" בלבד. אולם

מסוף 1948, לאחר שהספקת מצרכי מזון לגיטו נעשתה מדי פעם קשה יותר ומצומ-

צמת, והמנות נרשמו בכרי להרגיע את הקהל, ולרוב על יסוד "סיכויים" בלבד של

השגת מיצרכים, שהיו צריכים להקבל לגיטו בקרוב (היום-מחר) - נעשו האישורים

הופעו חדירות, רגילות וכלליות.

במידה מסוימת גרמו ה"אישורים" לתוהו ובוהו לנקודות החלוקה של המנות

חוטבי הגיטו, שהיו לרוב כבר כשבוע האחרון של ההקצבה על הסכון המנה הבאה

רצו היכף ומייד, ביום הראשון של החלוקה, לקבל את מנתם ולא לחכות לתור,

מחשש שהתור צפוייה לתור יאזלו ה"מצרכים ואז יתקיים בהם פתגם הגיטו: "לך הביתה

והכן את הסבת מזאדלוזשעג'יע" או: "לך הביתה ובשל את האישור" (הזאדלוזשעג'יע)

י.ז. (י)

הגיטו הסגור

שבונה יהודית, שבנדלה בקפדנות מיתר חלקי העיר, הוקפה בגדר (ראה:

ונשמרה על-ידי פקידיו שופו ובאי-כוח אחרים של השלטונות. מחוץ לגיטו לודז'

שבסגר ב-30.4.1940, היה קיים גיטו סגור כערי השדה (ולטאלנד) ככז'ז'יני

מיום 13.5.1940 (ראה) בקוטנו מאוגוסט 1940, כקאליש מפפטמבר

1940 ואחר כך במנה 1941 בטורק ובקוז'מינק.

הגיסאות הללו היו מעין מחנות, שריכזו את האוכלוסייה היהודית,

המבודדת באופן מדוקדק מיתר האוכלוסייה. את עניניהם הפנימיים של הגיס

ניהלה מנהלה של זקני מועצות היהודיים.

כיוון שמן-הנמנע היה לספק מזון סבחוץ, והגיסאות היו חלויים בהקצב

דלות מאד של מזון, שנקבעו על ידי השלטונות, היו אזורי הגבול של השכונ

היהודיות האלה מרכזים של הכרחה (ראה) ערה מאד.

י.א.ו. (ס)

מקרי מוות בגיסו

מקרי מוות מהווים את אחד המעייפים התשוכים ביותר בירידה של האוכל

כיה בגיסו. מאי 1940 ועד לדצמבר 1943 מתו מהוך מיספר של 200.000

איש בערך, שנמצאו בגיסו ושמספרם הופחת כ-120.000 בערך כ-41.000 איש.

יבשה	מתו	התמותה שנחית כ-%
הגל מאי 1940	6800	5,7
1941	11.400	7,6
1942	18.600	16,8
1943	4.600	5,4

בשנת 1938 היה אחוז התמותה השנחית אצל היהודים בלודז' בערך 1,1%

הריבוי הגדול ביותר של החמותה ~~אלה~~ חל בקיץ 1942 (החמותה ביחס שנתי היתה

ביוני 19,8%, ביולי 23,9%, באוגוסט 19,9%), ואילו הנמוך ביותר - בסוף

שנת 1943 (החמותה ביחס שנתי: כואקטובר 3,3%, בנובמבר 2,6%, בדצמבר 2,9%).

החמותה היא גדולה יותר אצל המועברים מערים אחרות, מחוץ לליצבנסטס, מאשר

אצל המועברים מהרייך הישן ( ), וינה, פראג, לוקסמבורג .

החמותה ביחס שנתי מינואר ועד יוני 1942 היא 37,%, בעוד שמיספר הכללי (של

החמותה) ביחס לכל תושבי הגיטו, מגיע ל-17,4%. החמותה אצל הגברים היא

הרבה יותר גבוהה מאשר אצל הנשים. היחס בין החמותה של הגברים לחמותה של

הנשים הוא כשנת

1,2%	החל ממאי	1940
2,0%	" "	1941
2,0%	" "	1942
1,4-1,5%	" "	1943

כוח חיים גדול ביותר מגלה אצל שני המינים קבוצת גילים מ-9 ועד ל-14

שנים. בסעה שאצל הנשים כוח ההתנגדות פוחה עם עלייתו של הגיל, הרי אצל

הגברים קבוצת הגילים -25-20 שנים מראה תמותה גדולה יותר מאשר הקבוצה

של הנחונים הגבוהים יותר. יחס החמותה בקבוצת גיל זו אצל גברים לחמותה

המחאימה של נשים, נמצא בקביעות בגבולות 3,5 - 4,5.

כין התינוקות המתוהה היא ענקית. ממאי 1940 עד דצמבר 1941 מתו כ-

13% תינוקות בחודש הראשון של מחייהם ורק 6,2% סיימו את ~~השנה~~ השנה הראשונה.

הסיבות העיקריות של מקרי המוות הן: מחלות מחזור הדם, כצירוף הלשת

שריר-הלב (28% מהסכום הכולל של מקרי המוות בתקופה ממאי 1940 עד דצמבר 1942)

שחפת ריאות ואברים אחרים (20% מהסכום הכולל של מקרי המוות ממאי 1940 ועד

דצמבר 1942). לסיבות פחות חשובות שייכות מחלות מידבקות מחוץ לשחפת, מחלות

אברי הנפימה ואברי העיכול (7% - 6 מהסכום הכולל של מקרי המוות ממאי 1940

ועד דצמבר 1943).

המחאימה

רואים לצ יון כסיבות מוות: גידולים ממאירים (1% מהסכום הכולל של

של מקרי המוות ממאי 1940 ועד דצמבר 1943). וגם סיבות אחרות, שהיו פחות

מ-1%: הרעלה במצרכי מזון (250 מקרים ממאי 1940 ועד דצמבר 1943), איבוד

לדעה (144 מקרים בשנים 1942-43), מות-קפאון (87 מקרים ~~ממאי 1940~~ כעונות החורף

1940/41, 1941/42) ורצח (2 מקרים ממאי 1940 עד דצמבר 1943).

אצל התינוקות (עד סוף השנה הראשונה לחיים) הסיבה החשובה ביותר של

המוות היא לידה מוקדמת. סיבה זו גרמה ממאי 1940 עד דצמבר 1941 למעלה

מ-1,1% בשנת 1942. 23% בשנת 1943. 21% מכלל מקרי-המוות של חיבוקות.

ממחלות מידבקות, מחוץ לשחפת, גרמו אכידות רציניות, בורדס (דסינסריה

-תמותה שנתיית 0,99% - 0,00) סיפוס-הבטן (תמותה שנתיית 0,22% - 0,01),

סיפוס-בהרות (תמותה שנתיית 0,15%-0,00) וסעלת (אצל ילדים).

התמותה השנתית בשחפת

0,6%	בשנת 1940 (ממאי)
1,9%	1941 "
2,4%	1942 "
2,6%	1943 "

התמותה שנתיית בשחפת בשנת 1940-1943: 0,6% - 2,6% (ממאי)
 מהחלקים האחרים של התמותה בשחפת: 0,1% - 1,4% (ממאי)

0,1%	בשנת 1940 (ממאי)
1,4%	1941 "
3,4%	1942 "

תמותה שנתיית מחמת מחלות מחזור-הדם והחלשת שריר-הלב:

1,3%	בשנת 1940 (מאי)
2,2%	1941 "
4,5%	1942 "
0,7% - 1%	1943 "

(עוה 80 - 90% מסיבה הטלסה שבשריר הלב).

בורד הוא הקטר שבין התמותה והחזונה: על כל שינוי בחנאי ההספקה

מגיב כמעט חיבף ומייד הגובה שלהתמותה (עוד במסך החודש). התמותה בין

- 70 -

הקבוצה המקצועיות השונות תלויה יותר בהספקה המזון לקבוצות הללו,

מאשר בכיצוען של העבודות המקצועיות. התמורה השנתית אצל הרופאים בחקופה

מפאי 1940 ועד דצמבר 1943 היא כערך 5%; הגל הממוצע של המתים 61 שנה.

ב. (פ)

נפש המאזניים

נפשי-במזניים. בגיטו - שם - בדרך למשקל מזוייף ולמירה גורעה.

אם טישהו קיבל את מצרכיו ב"צרכניה", ידע על פי רוב מראש, מכלי לכדוק, ש

שהללו נשקלו ב"צינגל" ("לשון"), כלומר מקיבל פחות במשקל.

אחר היה המצב בשעה קבלת המיצרכים (תפוחי-אדמה וירקות) בשוקי-

הירקות. כאן שקלו במאזניים אנגליות וה"שוקל" ( ) לא שם לב

כל כך ל"לשון"; הודות לכך קיבל הצרכן לא רק את המשקל הנכון אלא לעתים

קרוכות אף עודף כיכר במשקל. מכאן נוצר הפתגם כי "את המנוה כותן לא

דומקובסקי כי-אם השוקל".

מפאת עודף המשקל היו לאנשים צירופים (קומפונציות) שונים;

לדוגמה: מפחה בת המב נפטרה לא היחה מקבלת את כל המנוה ככה-אחת, אלא -

- 71 -

מבלי לשים לב לעמידה בהור - במסך שעות, במנות כודדות, בכדי לקבל באופן

זה חמש פעמים עורך במשקל. מסיבה שוחישכו חלוש ל-5 ק"ג הפוחי אדמה לא משיי

במחיר של 5 ק"ג אלא במחיר גבוה יותר. לפי שהכיאו בחשבון גם את עורך-המשקל

המקורה.

מזמן שה"מיוחדים" ה" " קיכלו את ההשגחה על סוקי הירקות,

נשקלו גם הירקות כ"לשון" כמו כן נאמר אז על משפחות בנו נכסוה רכות

לקבל אתהשנות אחת-אחת, והן נאלצו לקבלן ככה-אחת, כמיספר בני המשפחה

הרשומים במנכס הירקות. יוצאות מהכלל היו הקצבות גדולות (למשל 20 ק"ג לפת)

5. (ג)

Secret - 13
/א"א Adoption/

Delegowany

מחלקה אה או מחלקה עלמה אה אה

כינור של עובר או פולקל שלשה אה אה או מחלקה למחלקה אה

למועד מסויים בהנאי, ששייך הוא ^{מחלקה} ~~מחלקה~~ להרישום למחלקה או למפעל/ הקודם.

מקום זה הוא גם מקבל ^{אח} ~~אח~~ ^{אח} ~~אח~~ ^{אח} ~~אח~~ (אח המנה של ארוחת הצהריים מעבירים

למקום החדש.

המחלקים ^{אח} ~~המחלקים~~ לפני סוגים: מומחים, שהוסאלו ע"י מפעל או מחלקה באופן

זמני לביצוע עבודות מסוימות, אלה שנשלחים להכרזה למאפיות, למחלקה

המסבחים או למרכז-הכשר.

מ/כ (פ)

Dobrowolne wysiedlenie ברצון

בוצע בימים 18/17 בדצמבר 1939. לאחר שהיהודים מרחוב זגירסקה ומכמה

רחובות צדדיים ^{אח} ~~העבר~~ באופן פתאומי בליחה, הכריזו השלטונות, כי

אלפי אנשים ^{אח} ~~העבר~~ לעזוב את לודז', ברצון או באונס. הקהילה

פתחה בהרשמה ונחנה לכל ^{אח} ~~העבר~~ 50 זהוב. הנרשמים נהכנסו עם חפציהם בכנייה

שהיה ^{אח} ~~העבר~~ בית-חרושת של אבה כרדגוש' ^{אח} ~~העבר~~ עשהו ^{אח} ~~העבר~~ ^{Sammellager}

עמם הובילום לחבל קראקוב (העיר סרוב, ^{אח} ~~העבר~~)

יסלו ואחרות). ^{אח} ~~העבר~~ חסר היה כקופת הקהילה כסף פולני ^{אח} ~~העבר~~ היה לסיון

להוצאת כספים ^{אח} ~~העבר~~ הכסף ^{אח} ~~העבר ליוצאים ^{אח} ~~העבר כרגע האחרון, ^{אח} ~~העבר למאוהח~~~~~~

במחנה של אבה, שלטם הביאו פקידי הקהילה את הכסף וחילקוהו.

הנהלת ^{אח} ~~העבר~~ היה כירי המהנדס וו. ילן וה. כפלין. ^{אח} ~~העבר בסדר~~

העניינים הפורמאליים, בחליפת ^{אח} ~~העבר~~ של הכספים ^{אח} ~~העבר גם עורכה-דין~~